

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 4.

Uit dit verslag blijken politieke, godsdienstige en economische motieven van deze ontdekkingsreizigers.

- 3p **10** Ontleen aan de bron een voorbeeld van elk van deze drie motieven.

Gebruik bron 4.

Een bewering:

Uit de beschrijving van de oorspronkelijke bewoners in deze bron kun je concluderen dat zij waarschijnlijk nog in de prehistorie leven.

- 2p **11** Leg met de bron uit welke redenering je hierbij volgt.

Een gegeven:

Omstreeks 1500 bestudeerde de humanist Erasmus de Bijbel aan de hand van de oorspronkelijke Griekse teksten. Hierdoor ontdekte hij in de gangbare Latijnse vertaling van de Bijbel veel fouten.

- 2p **12** Leg uit dat dit gegeven past bij twee kenmerkende aspecten van de zestiende eeuw.

Gebruik bron 5.

Twee beweringen:

- 1 In de tijd van William Harvey is in Engeland de invloed van de renaissance groot.
- 2 De werkwijze van William Harvey past bij de wetenschappelijke revolutie van zijn tijd.

- 4p **13** Toon de juistheid van beide beweringen met deze bron aan.

Gebruik bron 6.

Uit deze rede van Willem van Oranje is het godsdienstbeleid van koning Filips II af te leiden. Het politieke doel dat koning Filips II hiermee wilde bereiken past bij een kenmerkend aspect van de late middeleeuwen.

- 3p **14** Noem de kern van het godsdienstbeleid van koning Filips II en leg uit welk politiek doel hij daarmee wilde bereiken.

Twee gegevens:

- 1 In de Republiek speelde de adel in de politiek een ondergeschikte rol.
- 2 In de zeventiende eeuw was de Republiek de belangrijkste handelsnatie van Europa

- 2p **15** Leg uit welk verband er tussen deze twee gegevens bestond.

Gebruik bron 7.

Over Samuel Sewall kun je, op grond van deze bron, zeggen dat hij verlichte ideeën heeft op politiek gebied.

- 2p **16** Toon dit aan en geef aan welk verband er bestond tussen een ideaal van de Verlichting en het abolitionisme.

Vroegmoderne tijd

---

bron 4

De Portugese ontdekkingsreiziger Pêro Vaz de Caminha schrijft, na zijn aankomst in het tegenwoordige Brazilië op 23 april 1500, in een brief aan de Portugese koning Manuel I:

Dinsdagochtend gingen we weer aan land om meer brandhout en water te halen. Er waren weer elegant beschilderde inboorlingen. Cabral (de leider van de expeditie) beval ons dat wij rechtstreeks naar het kruis dat tegen de boom vlak bij de rivier stond, moesten gaan, dat wij moesten knielen en het moesten kussen, zodat de inboorlingen konden zien hoeveel respect wij ervoor hadden. (...)

Ze werken niet, telen geen vee, er is hier geen koe, geen os, geen geit noch enig ander dier dat gewend is aan de levenswijze van de mens. Ze eten slechts knollen die hier overvloedig groeien, en de zaden en vruchten die de bodem en de bomen zelf voortbrengen. (...)

Vandaag, vrijdag 1 mei, gingen we met onze vlag aan land. We begaven ons naar de zuidkant van de rivier, waar de plek ons beter leek om het kruis met de wapenschilden en de vaandels van Zijne Majesteit op te stellen. Vervolgens droeg pater Enrique de mis op. De Indianen die daar waren gingen bij ons zitten of knielen, zoals ook wij deden. (...)

Nicolau Coelho had tinnen kruisen meegebracht, die hij vervolgens stuk voor stuk aan hen uitdeelde. (...)

Dit land dat wij tot de zuidelijke punt hebben bezocht en waarvan we de noordelijke punt vanaf ons schip kunnen zien, moet zo groot zijn dat het een kustlijn van 60 of 65 zeemijlen moet hebben. Het binnenland leek zeer groot. Tot op heden zijn we er niet achter gekomen of er goud of zilver is, of enig ander metaal. Dit land is ongerept en als men het wil benutten, kan men er alles laten groeien, dankzij de zoete wateren die het heeft.

Op deze wijze, mijnheer, bericht ik Zijne Majesteit wat ik in dit land heb gezien.

bron 5

In 1628 publiceert de Engelse bioloog en arts William Harvey zijn werk "De motu cordis" (over de beweging van het hart). Hierin beschrijft hij de experimenten waarmee hij aantoont dat de mens een gesloten bloedsomloop heeft. Over zijn onderzoek schrijft Harvey:

Wat ik beschrijf is zo nieuw en nog nooit vermeld, dat door erover te spreken ik niet alleen vrees dat enkelen, maar dat allen zich tegen mij zullen keren. Want zo is de natuur van iedereen: de al geaccepteerde dingen te volgen, zodanig zijn de mensen begrijpelijk onder de indruk van de schrijvers uit de Oudheid. Ik heb herhaaldelijk (...) mijn nieuwe ideeën over de beweging en functie van het hart gepresenteerd in mijn lessen over anatomie. Ik heb ze reeds meer dan negen jaar bewezen door verschillende demonstraties (...) maar nu heb ik ze ook opgeschreven, omdat ik graag de anatomie wil doorgronden, niet alleen uit boeken maar ook door het verrichten van secties.

bron 6

In een rede op oudejaarsavond 1564 in Brussel geeft Willem van Oranje, op dat moment nog een belangrijk adviseur van koning Filips II, zijn mening over het godsdienstbeleid van de koning in de Nederlanden:

Het is nu de tijd om ronduit tegen de koning te spreken, want de toestand in het land is zo onheilspellend dat er iets gedaan moet worden. De koning vergist zich als hij meent dat in de Nederlanden, te midden van landen waar godsdienstvrijheid bestaat, de bloederige plakkatens nog langer te handhaven zijn. En hoezeer ik aan het katholieke geloof gehecht ben, ik kan niet goedkeuren dat vorsten over het geweten van hun mensen willen heersen en hun de vrijheid van geloof en godsdienst willen ontnemen.

Toelichting

Plakkatens zijn hier de maatregelen van de koning, waarmee strenge straffen werden opgelegd aan burgers die naar de Reformatie overgingen.

bron 7

In 1700 publiceert de Amerikaanse rechter Samuel Sewall het pamflet "The selling of Joseph" (de verkoop van Jozef). Hierin schrijft hij:

Het huidige grote aantal slaven in de provincie, en hun ongemakkelijk leven door hun slavernij, heeft velen aan het denken gezet of de grondslag van de slavernij wel stevig en goed genoeg is gelegd om het grote gewicht te kunnen dragen van het systeem dat daarop is gebouwd. Het is absoluut waar dat alle mannen, omdat zij als zonen van Adam mede-erfgenaam van hem zijn, in gelijke mate recht hebben op vrijheid en alle andere uiterlijke gemakken van het leven.

Toelichting

Volgens de Bijbel stammen alle mensen van Adam af.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.